

EL MANUSCRIT INÈDIT DE FRA GUILLEM DE TOUS: ESTUDI PRELIMINAR

Sergi Gómez Ortínez
Universitat Autònoma de Barcelona
sergor.work@gmail.com

Resum

Fra *Guilermus de Tous*, autor de l'obra *Lumen de Lumine*, és un dels molts autors medievals dels quals encara es coneix poc i queda molt per descobrir. D'ell en sabem algunes dades biogràfiques que ens permeten situar-lo a l'entorn de la Corona d'Aragó a finals del segle XIV i principis del XV, és a dir, en un moment clau en les relacions interreligioses a la Península Ibèrica. És en aquest marc temporal i cultural en el qual apareix la seva obra, segons ens afirma el propi text autògraf, i que situem en la literatura de controvèrsia religiosa judeocristiana.

Amb aquest text volem donar a conèixer els resultats actuals del treball sobre aquesta obra i el seu autor, que hem iniciat com a Treball de Fi de Màster i culminarem en la Tesi Doctoral. Oferirem, doncs, un estudi preliminar sobre l'autor i l'obra a partir del manuscrit 579 de la Biblioteca de Catalunya, l'únic que conservem que conté l'obra en qüestió i que per ara roman inèdit.

Paraules clau

Edat Mitja, Literatura, Religió, Controvèrsia, Judaisme, Cristianisme, Manuscrit, *Ordo Predicatorum*.

Abstract

Friar *Guilermus de Tous*, author of the work *Lumen de Lumine*, is one of the many medieval authors from which little is known and much is there to discover. The few biographical data we have of him allows us to locate him in the Aragonese Crown between the second half of the fourteenth and the first quarter of the fifteenth century, that is, in a crucial moment for the interreligious relations in the Iberian Peninsula. His work appears in this cultural and time frame, as the autographic manuscript says, and we consider it a work of religious controversy between Judaism and Christianity.

Within this text we want to publish the present-day results of the study about this work and his author, which has been started as a postgraduate thesis and will

be culminated in the subsequent doctoral thesis. We then offer a preliminary study about this author and work from the manuscript nº 579 from the *Biblioteca de Catalunya*, which is the only one with this work and which has not been published yet.

Keywords

Middle Ages, Literature, Religion, Controversy, Judaism, Christianity, Manuscript, *Ordo Predicatorum*.

INTRODUCCIÓ

Estudiem el manuscrit número 579 de la Biblioteca de Catalunya. Es tracta d'un manuscrit provinent de la Biblioteca Dalmases, una biblioteca que el 1916 va donar tot el seu fons documental (impresos i manuscrits) a la Biblioteca de Catalunya. Aquesta biblioteca data de finals de segle XVII i principis de segle XVIII i fou fundada per Pau Ignasi Dalmases i Ros.¹ Algunes de les característiques visibles de l'origen del manuscrit en aquest són l'enquadrernació (en pergamí i amb els fulls retallats, de tal manera que algunes notes marginals s'han perdut parcialment) i una anotació al full de guarda anterior, de mà del bibliotecari dels Dalmases (en la qual ens dóna el títol, l'autor i un breu resum de la biografia de l'autor i del contingut del text).

Pel que fa al text, el manuscrit conté l'única versió coneguda del *Lumen de Lumine*, una obra compilatòria escrita pel frare Guilermus de Tous entre els anys 1405 i 1406 al convent dels frares predicadors de Tarragona. Una de les característiques més importants que presenta aquesta obra és la inclusió d'almenys dues obres d'altres autors medievals de polèmica religiosa, com veurem a continuació.

AUTORIA DEL MANUSCRIT

Tant la pàgina web de la Biblioteca de Catalunya² com d'altres cercadors afirmen que es tracta d'un manuscrit autògraf, és a dir, que el propi text ens confirma que

¹ D'Alòs, 1916, p. 28.

² Tous, 1406: <http://catalag.bnc.cat:2082/record=b2368048-S13*cat#>. "Compra de la biblioteca Dalmases, al f. 1: "es de la llibreria" i al f. de guarda ant. resum i breu biografia de l'autor de mà de Joan Pau Colomer, bibliotecari dels Dalmases"

ha estat escrit per l'autor. En el cas del ms. 579 tenim diferents llocs en el text que ens fan pensar que el manuscrit pugui ser autògraf:

– Després de la dedicatòria inicial a Fra Pere de Font de Llops (f. 1ra), trobem una menció a Fra Guillem de Tous en primera persona: “Ffrater *Guilermus de Tous*, fflilius et seruitor uester, reuerenciam cum omnimoda subieccione tam debitam quam deuotam” (f. 1ra).

– Al llarg de tot el proemi, després d'aquesta primera menció, utilitza la primera persona singular dels verbs en la narració: “dum *eram* in ocio in cellula *mea*” (f. 1ra); “Prima dixit *mibi*” (f. 1rb); “dixit *mihi*” (f. 1va); “*me* in cellula predicta clauso” (f. 1vb); etc.

– Al final del proemi de l'obra, a l'últim paràgraf escrit en blau hi trobem, de nou, una menció a Guillem de Tous, aquest cop inequívocament identificat com l'autor de l'obra: “Hic tractatus est editus siue conpositus uel compilatus *per fratrem Guilermum de Tous*, ordinis predicatorum, conuentus Terracone” (f. 1vb).

DATACIÓ DEL MANUSCRIT

Acceptant que el manuscrit és autògraf, caldrà veure en primer lloc, si el text ens dóna una data de composició, i en segon lloc, la cronologia vital de l'autor.

Pel que fa a la primera datació, el manuscrit ens la dóna per escrit al final del proemi, en el mateix paràgraf en què parla de Guillem de Tous com a autor de l'obra *Inceptum die Mercurii octaua die Beate Caterine Anno Domini Millesimus Quadringentessimus Sextus* (f. 2ra), és a dir, l'any 1406.

Pel que fa a la vida de l'autor, la coneixem a partir de l'obra de Thomas Kaeppli.³ Aquest ens localitza a Guillem de Tous a Xàtiva l'any 1363-1364⁴ com a estudiant de lògica. L'any 1371-1372 el situem al convent de Cervera de la Cañada, on exercí de *sublector*. L'any 1373 va ser assignat al convent de Tarragona, i quatre anys després, al de Balaguer. L'any 1387-1388 i el 1402 diu Kaeppli que va exercir de *lector* al convent de Tarragona de nou, on l'any 1406 va finalitzar l'obra *Lumen de Lumine* i on va morir l'any 1408-1409. També diu que va visitar alguns convents catalanoaragonesos l'any 1388, en algun dels quals probablement obtingué

³ Kaeppli, 1975, p. 170.

⁴ Suposadament seria el convent de Sant Domènec de Xàtiva, que data del segle XIII: <http://web.archive.org/web/20120706013110/http://www.mapaculturaldevalencia.es/fichaarea.html?cnt_id=31504>.

la informació que més tard el duria a iniciar una investigació inquisitorial l'any 1389 contra els jueus de Montblanc per la possessió d'un llibre blasfem.

Concloem, doncs, que el text pot ser realment autògraf i original, de tal manera que la datació del *Lumen de Lumine* podria ser el propi any 1406 o, com a mínim, abans de la data de la mort de Guillem de Tous, l'any 1408-1409.

ESTRUCTURA I CONTINGUT DE L'OBRA

Com ja hem dit més amunt, el *Lumen de Lumine* és una obra compilatòria, tal i com ens diu el proemi de la mateixa. Per això, esperem que contingui cites d'altres obres i de fet tenim constància que conté com a mínim dues obres completes d'altres autors de polèmica religiosa anteriors al segle xv. No descartem, però, que puguin aparèixer noves obres inserides i transcrites en el *Lumen de Lumine* en el procés d'edició.

A falta d'un estudi exhaustiu i d'una edició completa de l'obra, hem estructurat el *Lumen de Lumine* de la següent manera preliminar: el proemi que introdueix l'obra (ff. 1ra-2rb); la "prima pars", en la qual comença la refutació del judaisme (ff. 3ra-10vb); l'*Epistola Samuelis*, d'Alfons Bonhome, que transcriu completament (ff. 13ra-28rb); la segona part de la refutació, en la se centra en la refutació de l'islam (ff. 28ra-75rb); l'*Explanatio Symboli Apostolorum* de Ramón Martí, que transcriu completament (ff. 75rb-126va);⁵ les reflexions finals i conclusió de l'obra (126va-129ra).

CONCLUSIONS

El manuscrit 579 de la Biblioteca de Catalunya es presenta com una potencial font d'informació sobre la literatura de controvèrsia religiosa a la Baixa Edat Mitja. El tractem com un manuscrit autògraf, obra de *Guilermus de Tous*, un frare dominicà que situem a la segona meitat del segle xiv i el primer quart del segle xv. És per això que identifiquem la data de composició del text amb la que ens diu el propi text, l'any 1406, que entra dins dels paràmetres cronològics de l'autor. Pel que fa al text, l'hem estructurat a partir de la primera lectura que n'hem fet.

⁵ L'obra d'Alfons Bonhome queda ben diferenciada del text de Guillem de Tous degut als 2 folis en blancs que el precedeixen. En canvi, l'obra de Ramón Martí queda immersa en el text de Guillem de Tous, ja que no la separa amb el mateix mètode que en l'anterior.

A partir d'aquesta estructura, hem pogut identificar preliminarment dues obres incloses completament dins el *Lumen de Lumine*, com són l'*Epistola Samuelis*, d'Alfons Bonhome, i l'*Explanatio Symboli Apostolorum* de Ramón Martí. Tot i així, no descartem trobar-ne més durant l'edició completa del manuscrit.

OBRES CITADES

- D'Alòs, R., 1916: "La Biblioteca Dalmases". *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, 3, pp. 28-50.
- Kaeppli, T., 1975: *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*. Roma, vol. II, p. 170.
- March i Batlles, J. M., 1909: "En Ramón Martí i la seva «Explanatio symboli Apostolorum»", *Anuari MCMVIII*. IEC, pp. 443-496.
- Riera i Sans, J., 1989: "Literatura antijueva en català: textos i difusió", *Estudi general*, 9, pp. 215-236.
- Robles, L., 1972: *Escritores dominicos de la Corona de Aragón: siglos XIII-XV*, Salamanca: Impr. Calatrava, vol. I, pp. 122-123; 174-175
- Tous, G. de: *Lumen de Lumine*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Col·lecció Dalmases, Dipòsit de Reserva, ms. 579: <http://cataleg.bnc.cat:2082/record=b2368048-S13*cat#>.